

Pendeltöötajate majanduskäitumise muutumine Soomes töötavate Eesti meeste näitel

Keiu Telve

Eesti on üks kõige suurema pendeltöötajate arvuga riike Euroopas – 15,8 pendeltöötajat 1000 elaniku kohta (Viira 2010). Kahe viimase kümnendi vältel on kõige suurem rändeliikumine toimunud Eesti ja Soome vahel. 2012. aasta seisuga moodustasid ainuüksi Soomes töötavad, aga Eestis elavad inimesed 65% (16 200 inimest) kõigist välismaal töötavatest eestlastest (Tarum 2014: 5). Käesolev artikkel toetub minu magistritöö „Kvalitatiivne lähenemine pendeltööle Soomes töötavate Eesti meeste näitel“ (2015) kuuendale peatükile, kus uurisin Soome ja Eesti vahel pendeldavaid oskus- ja lihttöölisi.

Eesti ja Soome vahel on hinnanguliselt 15 000 pendeltöötajat, kellest umbes 12 000 on mehed ning enamik neist töötab liht- või oskustöölisena (Krusell 2013). Tulenevalt statistikast otsustasin uurida just sellesse sihtrühma kuuluvaid inimesi. Uurimistöös keskendusin kolmele peamisele teemale: piirideülese liikumise tajumisele ja migratsiooni tõmbeguritele; töömigratsiooni mõjule lähisuhetes ning pendeltööst tulenevale majanduskäitumise muutumisele. Käesolevas artiklis avan vaid viimast aspekti – pendeltööga kaasnenud majanduskäitumise muutumist.

Välisriigis töö otsimise peamiste põhjustena tulid minu uuringust esile naaberriigi oluliselt kõrgemad töötasud, paremad töötamistingimused ning riigi ja ametühingute poolsed sotsiaalsed garantiid. Pendeltööga kaasnenud majanduskäitumise muutumine avaldus näiteks perioodilises tööülemineku, erinevate ametikohtade vahel liikumises ning orienteerituses töötundide rohkusele. Majanduskäitumise iseloomulikeks osadeks olid ka kulutamiskäitumine, investeerimine, kogumine ja muul viisil sissetuleku kasutamine.

Artikli alguses käsitlen pendeltööga kaasnevat käitumisharjumusi: erialasele kompetentsusele toetuvat enesekindlust, tööalast paindlikkust ja kahe riigi vahel sõitmisega kaasnevat perioodilist elustiili. Artikli teises pooles käsitlen pendeltööga kaasnevat majanduslikke võimalusi, sealjuures keskendun ka uutele kulutamis-

harjumustele. Artikli lõpetan pendeltöötajate tulevikuperspektiividega ning keskendun küsimusele, kui kaua nähakse ennast kahe riigi vahel töötamas.

Käesolev artikkel toetub minu 2013. aasta sügisest 2014. aasta sügiseni toimunud välitöödele. Uurimisprotsessi keskme moodustasid poolstruktureeritud intervjuud 12 võtmeinformandiga. Informandid leidsin enamjaolt sotsiaalmeedia üleskutse kaudu ning edasises tööprotsessis lumepallimeetodit kasutades. Vaid ühe informandiga olin varasemalt tuttav. Üldjuhul suhtlesin informandiga umbes poole aasta vältel ning tegin mitu intervjuud. Kõik intervjuueeritud liikusid regulaarselt Eesti ja Soome vahel ning kuulusid oskus- või lihttöölise hulka. Tegemist on transnatsionaalse grupiga – mehed omavad või üürivad mõlemas riigis elamispiinda, neil on Eestis ja Soomes tutvusvõrgustikud, nad jälgivad mõlemal pool meediat ja osalevad kolmanda sektori organisatsioonides (ametiühingud ja hobiorganisatsioonid). Enamik informante oli intervjuude ajal Soomes töötanud rohkem kui kaks aastat. Kõige lühem pendeltöö kogemus oli Rainil,¹ kes oli Soomes töötanud vaid mõned kuud. Kõige kauem oli Soomes töötanud Margus, kelle sealne tööstaaž oli uuringu toimumise ajal üle kümne aasta. Enamik võtmeinformantidest olid palgatöötajad, üks meestest oli registreerinud ennast füüsilisest isikust ettevõtjana (Mart) ning üks omas firmat (Kaimo).

Teine riik, aga sama töö

1990. aastate alguses said endisesse Nõukogude Liitu kuulunud riikide inimesed mitte ainult õiguse ära minna, vaid ühtlasi ka tagasi tulla, mis on transnatsionaalsuse üks eeltingimustest (Morokvasic 2004). Swanie Potot on omakorda esile toonud, et just postkommunistlike riikide palgavaesus tingib periooditi välismaal töötamise vajaduse. Viimase kahekümne aasta arengus on Ida-Euroopa palgamäärad jäänud niivõrd madalaks, et inimesed ei saa lubada endale peamist vajaminevat. Suhteline vaesus omakorda tuleb rõhutatult esile europaaniseerumise tulemusena, mis on suurendanud näilisi vajadusi ning tarbimissoove, mille juures aga riikide majanduslik tegelikkus võimaldab inimestel vaevalt otsa otsaga kokku tulla. Hillel Rapoport ja Frédéric Docquier (2005: 28) toovad välja, et üheks töörännet põhjustavaks teguriks on laenude, liisingute või muude majanduslike koormiste olemasolu, mida ei suudeta koduriigis saadava töötasu juures maksta. Pendelrände kaudu võidakse püüelda ka laenu kiirema tagasimaksmise poole, mis pikemas plaanis parandaks elu kvaliteeti.

Pendelrändajate suurimaks sihtrühmaks on oskus- ja lihttöölised, kelle tööalased oskused on probleemideta uude tööriiki ülekantavad. Erialane kapital asetab nad rändemomendil tööturul teiste sisserännanutega võrreldes oluliselt paremasse positsiooni (Hagan et al 2011). Erialasele oskusele tuginedes on neil võimalik saada kiiresti uues riigis tööd, tõestada ennast teiste erialaspetsialistide seas, luua tutvusi ning loodud võrgustiku kaudu ametiredelil tõusta. Ehitus-, haldus- ning puhastustevõtted otsivad pidevalt töökäsi ning töö ei erine seejuures oluliselt sellest,

[1] Informantide soovil on kasutatud varjunimesid. Täpsem info allikate loetelus.

mida mehed Eestis tegid. Sellele vaatamata pole keeleoskus täielikult tähtsusetu ning võib olla oluliseks eeliseks teiste töötajate ees.

Ehitussektoris töötanud inimesed tõdevad tihti, et nad teevad välismaal täpselt sama tööd, mida Eestis, millest tulenevalt ei ole juhendamine, õpetamine ning tööandjapoolne ülesannete ettenäitamine vajalik või pole õpetamise juures spetsiifiline keeleoskus oluline. Näiteks on Tõnu välja toonud:

Noh, seal olid need juhendajad ees, ja üks rääkis eesti keelt. No tegelikult on kõik sama. Ei ole teab mis keeruline süsteem. Sai hakkama. (Tõnu, 38aastane)

Pendeltöötajate töökultuurile on iseloomulikuks peetud ka töökohtade, ametite ning legaalsete staatuste korduvat vahetamist mobiilsusperioodi jooksul. Mobiilsuse kogemus on andnud neile teadmise ja strateegia, kuidas transnatsionaalses ruumis toime tulla ning kuidas kindlustada endale kõige parem positsioon (Morokvasic 2004). Välismaale tööle minekuga ei kaasne minu poolt vaadeldavas grupis ebakindlust töö otsimisel ega hirmu karjääriredelil langeda. Üldjuhul ollakse valmis tegema ükskõik millist tööd, olenemata varasemast kvalifikatsioonist. Välismaal saadav palgalisa kompenseerib ühelt poolt ametipositsioonide muutuse ja teatud olukordades ka sümboolse languse karjääriredelil. Siinkohal on oluline tööposti käsitlemine lühiajalisena. Vähem meeldiva positsiooni korral ollakse lootusrikkad, et peagi ilmneb võimalus vahetada see parema vastu, mis nõuab rohkem erioskusi ja on kokkuvõttes tasuvam.

Erialaoõpe ja ümberõpe on kahe riigi tööturu vahel liikumisele iseloomulikud jooned. Ümberõpe võimaldab sihtkoha tööturuga kergemini kohaneda. Näiteks on kohalikud kursused, keeeloõpe või mistahes koolitus Soome riigis arvestatav sümboolse kapitali osa. Kohalike koolitusettevõtete kvaliteeti teatakse, sellest peetakse lugu ning sellesse aja, raha ja energia panustamine võib tulla inimesele mitmekordselt tagasi. Näiteks Margus, kes oli Eestis ehitaja, kasutas Soome minnes ära riigipoolset koolitusvõimalust ning spetsialiseerus ümber bussijuhiks:

Bussijuhte oli vaja, siis olid ametlikud töökohad. Ehitajad ei saanud toona tööluba, tegid mustalt. [...] Bussijuhte oli siis kõige rohkem. Eestist. Meeletult tuli Helsingisse ja Turus oli neid palju. Riik koolitas neid. [...] Seda tööd, mis ma Soomes teen, seda ma pole Eestis päevagi teinud. Bussijuht pole olnud ega ka autojuht. Sai seda õppida, seal ka seda tööd tehtud. (Margus, 48aastane)

Uus amet avas Margusele rohkem kui kümme aastat tagasi esiteks Soome tööturu ning teisalt pakkus riik tasuta ümberõpet ja võimalust töötada transpordisektoris. Täna on ta töötanud nii busi-, kaubaauto- kui ka kallurijuhina. Lisakoolitus oli tema jaoks võimalus kohaneda Soome tööturuga ja spetsialiseeruda valdkonnale, mida toonane tööturg vajas, kindlustades endale sel moel toimetuleku. Sellele vaatamata tuleb teadvustada, et koolituste suhtes ollakse positiivselt meelestatud vaid juhul, kui see tingib tööturul parema positsiooni. Väga tihti oodatakse lisakursustelt garantiid parema töökoha osas. Koolitamisele kuluvat aega ja raha hinnatakse kõrgelt, millest tulenevalt on enesetäiendamine kaalutletud otsus, mis võetakse vastu vaid juhul, kui sellest tõuseb otsene kasu hilisemale positsioonile.

Erialaoskuste kõrval on hinnatud ka Soomes tööd otsivate meeste valmidus täita mistahes ülesandeid ning samuti nende ausus, pealehakkamine ning visadus.

Siinkohal jääb intervjuudes kõlama meeste enesekindlus, et kes tahab ja oskab tööd teha, leiab endale ka ameti ning saab hakkama nii Eestis kui Soomes, vahe on vaid palganumbris. Lähtutakse isiklikust kogemusest, et tegelikult saab kõik töötegemise jooksul ja teiste pealt õppides selgeks:

Kui mees on ise normaalne mees, kes oskab kõike, siis on ruumi küll [Soome tööturul]. Töllumokkade jaoks ruumi ei ole. Võimalusi antakse selles mõttes kõikidele inimestele. (Silver, 32aastane)

Veel tuuakse esile Soome riigis hästi organiseeritud töökorraldust, mis võimaldab erialast arengut ning pidevat enesetäiendamist. Levinud on seisukoht, et pärast paariaastast töökogemust Soomes on inimene võimeline tegema palju kõrgema spetsialiseerumise astmega töid ükskõik millises Põhjamaa riigis. Hästi iseloomustab seda Kaimo sõnavõtt:

Need inimesed, kes Soomes töötavad, eestlased... Eestis räägitakse, et kui sa Eestis millegagi hakkama ei saa, siis mine Soome ehitajaks. Aga Soomes osatakse nii hästi juhtida inimesi. [...] Soomes on mõne aastaga väga suured spetsialistid teatud alal. Need eestlased, kes on pikalt Soomes olnud, ei ole nagu päris eestlased enam. Nende mentaliteet on täpsem, nad teevad hästi. (Kaimo, 41aastane)

Isiklik areng eeldab vähemalt mingil määral motiveeritust panustada tõusu karjääriredelil. Informandid leiavad, et juhul kui inimesel on huvi ja visadust, toetab Soome sotsiaalsüsteem nii erialast arengut kui ümberõppimist ning see on omakorda võimaluseks täiendada varasemaid oskusi. Rändekogemuse analüüsist kerkib esile karjääriredelil tõusmine ning varasemate lihttööliste spetsialiseerumine teatud valdkonnale, millest tulenevalt on pärast mõnda aastat tegemist juba oskustöölisega.

Calogero Carletto ja Talip Kilic (2011) on välja toonud, et naastes koduriiki, on teises riigis töötanutel olulised lisaoskused, mis võimaldavad näiteks enda ettevõtte loomise kaudu karjääriredelil tõusta. Sarnaseid vaatenurki ei ole eesti pendeltöötajaid käsitlevates uurimistöodes tähendatud (nt Emmo 2013) ning Eestis ettevõtte loomine tuleb kõigest välitöödel kohatud informantidest esile vaid ühel juhul. Siinkohal on oluline teadvustada, et välismaal töötades saadud kasutegur oleneb sihtkohariigist, tööpositsioonist (Carletto, Kilic 2011: 865) ning isiklikest ambitsioonidest, samuti koduriigi võimalustest välismaal kogutud oskusi rakendada. Ettevõtete loomine Eestisse, nagu informandid on seda põhjendanud, jääb suuresti Eesti riigi hüvede, toetuste ning väikseid eraettevõtteid toetava majandus- ja ühiskondliku struktuuri puudumise taha.

Soomes töö, Eestis puhkus

Pendeltöötajate töökäitumist analüüsides on oluliseks aspektiks tööaja maksimaliseerimine ning selle kaudu palganumbri suurendamine. Sellest tulenevalt on töötundide arvu võrdlus pendeltöötajatele väga iseloomulik ning see mõjub põhjen-

dusena, miks just selle tööviisi kasuks on otsustatud. Suurem töötundide hulk viitab töötaja pealehakkamisele ja visadusele ning on positiivse enesekuvandi üks osa.

Siinkohal tuleb teadvustada, et suured töötasud tulevad liht- ja oskustööd tegevate inimeste puhul ennekõike ületundide arvelt ning palgaootuste täitmine vajabki pingelist ja intensiivset tööaega. Näiteks on Sirgo hästi välja toonud:

Keskeltläbi teenivad Soomes töötavad eestlased, mõned vähem mõned rohkem, ma usun, 2000 euri, mis on see piir, mis kätte saavad. Mõningad saavad 3000 euri, aga ehitusmehed teevad siis ikka 300 tundi, 250 vähim, kuus. (Sirgo, 32aastane)

Initsiatiiv teha pikemaid tööpäevi tuleb ennekõike töötaja poolt ning tööandja vastutulekul, mitte vastupidi. Lisatöötundide tegemist innustab soov teenida suuremat palka, eriti kui töötajad peavad transpordi ja elamise eest ise maksma. Pole ka vähelevinud, et Soomes töötaval eestlasel on rohkem kui üks püsiv töökoht. Siinkohal on jällegi Sirgo välja toonud:

Minu meelest Soome lihtne päästja sai palka 2000 eurot kuus, mis on kolm korda see palk, mida ma sain Eestis. Vabal päeval tegin ma veel teist tööd. [...] Kui ma eelmisel aastal läksin sinna päästjaks, siis tunnipalk oli 16 eurot ja 35 senti, seda pole just palju, aga kuna see oli 24 tundi tööl, 3 [päeva] vaba, aga öötunnid on ju kallimad. Ja kui ma läksin erasektorisse [paralleelselt], siis seal oli veel see 13 eurot tund. (Sirgo, 32aastane)

Ühtlasi toob Sirgo välja, et tema majanduslik olukord ei muutunud kiiresti oluliselt paremaks, sest esmakordselt Soomes töötades oli tema maksumäär kõrge. Oma korda pidi mees maksma edasi-tagasi transpordi, elukoha ja muude igapäevaste kulutuste eest. Sirgo näide illustreerib hästi, kuidas majanduslik heaolu ei kaasne Soome tööle asumisega koheselt, vaid on pikemaajalise välismaal töötamise investeerimise tulemus. Aasta pärast oli Sirgo tunnipalk erasektoris abitöölisena tõusnud 14 euro ja 35 sendini ning maksumäär alanenud, millest tulenevalt olid tema kuusissetulekud vaatamata vaid ühel töökohal töötamisele kasvanud.

Hooajatöölised võivad samuti periooditi tajuda intensiivseid, rohkete lisatöötundidega töönaidaleid. Samuti võivad enne objekti üleandmist olla ehitusvaldkonnas kuue-seitsmepäevased töönaidaleid ning pikad tööpäevad. Tulenevalt sellest, et Soomes viibitakse töö tegemise eesmärgil, ei ole minu informantidel pikkade töönaidalete ja ületundide vastu midagi. Intensiivsemat tööperioodi tajuvad eriti teravalt põllumajandussektoris töötavad mehed. Näites kirjeldab Pets oma juuni töögraafikut:

Minul tuli eelmine kuu 41 tööpäeva. Ma elan ja töötan talus. Ma tegin 17–18 tundi päevas. (Pets, 29aastane)

Pikkadest töönaidaletest oluliselt raskem on Soomes töötavatel meestel taluda poolikuid tööpäevi ning tööpuudusest tekkinud vabasid päevi, mis kuluvad enamjaolt töö otsimisele või kodus ülemuse kõne ootamisele.

Väga iseloomulik on pendeltöötajale orienteeritus koduriigile. Paljudel Eestist pärit meestel pole Soomes lähedast sõpruskonda ega hobitegevusi, mis pikki õhtupoolikuid või vabu päevi täidaks. Peale teleka vaatamise, internetis olemise ja kodustele helistamise mainitakse harva sportimist või muid tegevusi. Näiteks on Silver välja toonud:

Ma teen kuus 270 kuni 300 tundi. Kaksteist, kolmteist tundi päevas, koos lõunaga. Õhtul on mul aega kolm tundi, süüa teha, õlut juua, netis käia, siis kell üksteist lähen magama, kuuest hommikul üles. [...] Mul ei olegi seal elu vaja. Mu elu on siin. Seal on ainult raha. (Silver, 32aastane)

Nagu Silver ka eelmises tsitaadis välja toob, jääb enda jaoks elamine ehk vaba aja veetmisega seotud meeldivad tegevused koduriigis veedetud perioodi. Teisalt aga ei käsitleta töökohariigis olevaid õhtuid ja vabu hetki puhkusena, vaid tööaja ühe osana. Vaba aega veedetakse Eestis ning seega on paljudel meestel välja kujunenud binaarne süsteem tõise Soomes veedetud aja ning Eestis veedetud vaba aja vahel. Töötegemise periood on suunatud raha teenimisele ja kokkuhoiule ning puhkus kulutamisele ja saadud tasu nautimisele.

Töökäitumise veel üheks iseloomulikuks aspektiks on töö- ja puhkeperioodi ebaregulaarsus. Paljuski on individuaalne graafik seotud töö hulga ning mahuga ning lepingu tingimustega, teisalt aga jääb intervjuudest kõlama mõtteviis „puhkan siis, kui tööd ei ole“. Tööettevõtulepinguga tööl olevad mehed saavad palka töötundide alusel. Palgalist puhkust ei ole neile lepingus ette nähtud ning vabad päevad tähendavad neile saamata jäänud töötasu. Tähtajatu töölepingu olemasolul puhatakse samuti vastavalt aktiivsete ning vähem aktiivsete perioodide vaheldumisele. Sirgo kirjeldab seda nii:

Mul on selline leping, et tahan ära olla, võin ära olla, tulen tagasi, saan kohe tööd. Eks loomulikult arvestan tööandjaga, eks ma küsin tööandjalt, et kas tal on kiiret, kas tal on palju tööd. Kui tal on palju tööd, siis ma tulen talle vastu [ja ei võta puhkust]. Aga kätt ei panda kunagi ette, et ei lähe. (Sirgo, 32aastane)

Puhkuse võtmist võib omakorda reguleerida töö laad ning asendaja olemasolu. Näiteks vastab paljudes ehitussektoris tegutsevates firmades inimeste hulk täpselt tööülesannetele, millest tulenevalt ei ole intensiivsemal perioodil võimalik puhata. Tihtipeale on töö ära jagatud kahe paarimehe vahel, kes saavad puhkust võtta kordamööda. Intervjuudest tuleb esile ka arvestav suhtumine tööandjasse, kollektiivi ja kaastöölisesse. Mart näiteks on rõhutanud:

Peaasi, tavaliselt ikka, et töö saab tehtud. Ja näiteks mingitel perioodidel, kui tööd vähem on... Ei ole muret [puhkust võtta]. Praegu on rohkem nagu minu enda teha. Et kui mind ei ole, teeb teine mees üksinda ja siis teinekord teen mina üksinda ja tema saab puhkust. FIEna saab nagu rohkem ise otsustada. Aga ei ole ka sellist ametlikku puhkuse aega. (Mart, 45aastane)

Tugevamate peresidemetega mehed käivad Eestis regulaarsemalt, näiteks Tõnu iga kümne päeva tagant. Samuti on Mart välja toonud, et ta tahab vähemalt ühe nädalavahetuse kuus kodus käia, sama on Marguse puhul. Sõpradest, vanematest ning teistest lähedastest või Eestis olevast kodust või hobitegevustest tulenev pendeldamine võib olla märksa ebaregulaarsem ning harvem, aga üldjuhul võtavad kõik minu informandid vähemalt paari kuu tagant puhkust Eestis käimiseks.

„Paremaks on kõik läinud“

Pendeltööd tegevad inimesed ei taju üldjuhul vahetult pärast kahe riigi vahel liikumise alustamist suurt palgatõusu ning sellest tulenevat ei kaasne koheselt kardinaalset elumuutust. Töömigratsioon toob pikemas perspektiivis kaasa stabiilsema majandusliku olukorra ning võimaluse tunda ennast igapäevaselt kindlustatuna. Sealjuures on võimalik esile tuua teatud mustreid, kuidas lisaraha kasutatakse ning millised kulutamisharjumused ja võimalused sellega kujunevad.

Nii pendeltöötajate grupis kui sellest väljaspool levivad mitmed väärarusaamad Soomest saadava töötasu osas. Näiteks Håli Tarum (2014: 10) on välja toonud, et 2013. aasta seisuga tahaksid välismaale tööle minna soovijad saada välismaal keskmiselt 1900 euro suurust netotöötasu. Esimest korda Soome tööle minejatel on üldjuhul raske sellistele ootustele vastava tasuga töökohta leida. Sellele vaatamata on pärast majutuse, transpordi ning toidu peale minevaid kulutusi kätte jääv raha siiski oluliselt suurem võrreldes Eesti palgajäägiga pärast samade kulutuste tegemist. Näiteks on Rain, kes on Soomes töötanud alla poole aasta, kirjeldanud muutust nii:

Paremaks on kõik läinud, Eestis sa ei suuda osta poole kuu palga eest uut telekat ja sealjuures jääb ka üle, et elada normaalselt. Ma räägin à la madalapalgalistest, kes saavad kuus heal juhul 300–500 eurot, pool sellest läheb à la üüriks ja pool toidule, erinevate harjumuste ja variantidega saad ka omale ehk midagi lubada, kas või second-handist. (Rain, 29aastane)

Pendeltööd või töömigratsiooni laiemalt on teoreetilises kirjanduses käsitletud kui lähteriigi majanduse edasiviijat, sest üldjuhul kulutatakse saadud teenistus just oma koduriigis. Majandusliku heaolu paranemine on seotud muuhulgas kahe riigi vahelise elukalliduse erinevusega. Raha makseväärtus koduriigis on sihtkohariigist suurem, mis tähendab ühtlasi kodumaale investeeritud kapitali väärtuse suurenemist (Rapoport, Docquier 2005). Subjektiivselt tajutakse palgavõitu just Eesti ja Soome hindade erinevusest tulenevalt. Vähesed vabal ajal ette võetud tegevused, nagu väljas söömine, meelelahutus ning eriti baarides või pubides käimine, on Soomes palju kallim kui Eestis. Seega leiavad mehed, et Soomes on mõttekas raha kokku hoida ja kulutada seda puhkusperioodidel Eestis olles. Sellise majanduskäitumisega on näiteks Tõnu, kes enda sõnul hoiab Soomes kokku, aga kodus olles kulutab selle arvelt rohkem:

Saan ühe nädalaga selle raha, mis siin oleks kuu ajaga. Nii palju ongi rohkem võimalusi. [...] Eks kulutan ikka Eestis palju rohkem kui Soomes. Lastega ikka, linna välja sööma, juba toidu arvest võtad kergemalt. (Tõnu, 38aastane)

Seega võib väita, et pendeltöö kulutamismustrid on perioodilised ning kokkuhoiuperiood vaheldub puhkuseaegse kulutamisega. Selline muster on ennast taasloov ning puhkuseperioodil kogetud vabadus ning võimalus kulutada tekitab soovi seda korrata, mille eeltingimuseks on omakorda kokkuhoid Soomes elatud ajal.

Eelnevatest tsitaatidest tuleb esile, kuidas palk ei lähe otseselt millegi suure või erilise peale. Narratiivide keskmes on kulutamisvabadus ja võimalus osta vajalikke tarbeesemeid ja elektroonikat. Samuti võimaldab suurem kuupalk loobuda järelmaksust, liisingutest või osamaksetega kauba eest tasumisest.

Kulutamisvabadus tekitab eristumist endistest töökaaslastest ning kogukonna liikmetest, kes jätkuvalt Eestis töötavad. Isegi kui Soome kontekstis teenivad ehitajad parimal juhul keskmist palka või natukene isegi alla selle, on vahe Eesti palkadega tuntav. Näiteks on Mart välja toonud:

Minul ei ole, samas ma tean, et on räägitud, et inimesed on baaris, et sa ju teenid Soomes, sul raha küll. Ja tõesti, eks see nii olegi. Sellega siin võrreldes ongi. Aga noh, mis sa sellega niiväga ikka teed – elad, maksad üüri, teed süüa. [...] Lihtsalt elan, ei ole siin sellist vahe tegemist. (Mart, 45aastane)

Mart toob eelnevas tsitaadis ühtlasi välja eelarvamused, kuidas Soomes saadud palgalisa tekitab eristuse Soomes ja Eestis töötavate inimeste vahele. Kuigi enamikul juhtudel, nagu informandid välja toovad, on tegemist pigem sõbraliku naljatamisega kui pahatahtliku pilkamisega. Sellele vaatamata tuleneb majanduslikust ebavõrdsusest teatud vahe, mille olemasolu pendeltöötajad ei eita:

Üks sõber eile ei tulnud [Klooga rannapeole], sest tema tahab tulla sinna Võsule ja kuna rahakotile haiget tehtud küll. Eesti palga juures. Lisaks ta kogub uue auto jaoks raha ka veel. Ei saa üldse arugi, kuidas see käib. [...] Välja me ei saa talle teha, siis peaksime hakkama pooltele inimestele välja tegema. (Silver, 32aastane)

Teatud juhtudel esineb ka äärmuslikku priiskamist, aga see on pigem erandlik käitumismuster kui grupisisesele normile vastav. Pikad tööpäevad ning argipäevane tagasihoidlik kulutamine võib viia olukorrani, kus nädalavahetusel tahetakse enast majanduslikult vabamana tunda. Näidetena on siinkohal sobilikud baarikülastused Tallinnas, kus raha kokku ei hoita, baaris tehakse kõigile kaaslastele välja või korraldatakse suuri pidusid. Siiski võin oma välitööle tuginedes väita, et taolist käitumist seostavad teised pendeltöötajad vallaliste, siduvate majanduslike kohustuseta inimestega, kes ei käi Soomes kindla kogumiseesmärgi või rahavajaduse tõttu. Nende kulutamisharjumused võivad olla ühiskondlikust normist kõrvalekalduvad ja tähelepanu äratavad, aga üldiselt peetakse seda erandlikuks ning alles välismaal töötamist alustavatele noormeestele iseloomulikuks. Näiteks tuleb selline negatiivne pendeltöötaja kuvand välja Mihkli ja Petsi omavahelisest suhtlusest:

Mihkel: Neli sotti, selle kuradi eest ei tee keegi tööd.

Pets: Me jõime eile õhtul neli sotti maha. [...] Tead, mille järgi saab hästi palju aru, kes on siuke pendeldaja, kes elab püsivalt Soomes. Pendeldajad sõidavad Audi A8-ga, kuldketid on kaelas, rolexid on käe peal. [...] Siis on kuu lõpp ja raha on otsas, sünni kiirnuudleid, kui lähen, võtan kaasa humnikutega õlut. (Mihkel, 30aastane; Pets, 29aastane)

Kulutamist võib omakorda käsitleda kui välismaal elamisest tekkivate pingete maandamise võimalust. Teises riigis töötamine, kahe riigi vahel sõitmisele kulutatud aeg ning raha tekitavad pingeid, mille üheks kompenseerimise viisiks on pillamine nädalavahetustel. Sellel perioodil saadud rahulolu, sõprade tunnustus ja head mälestused on pendeltöö positiivne tulemus, mis edasi-tagasi sõitmist innustab.

Rohkem kulutamine lisisissetuleku arvelt on oluline kõigile minu informantidele. Selle kõrval aga leidub ka neid, kes koguvad otstarbepäraselt ning eesmärgiga pikemas plaanis enda või perekonna elujärke parandada. Peamisteks säästmist innustavateks projektideks on maja ehitamine, firma asutamine või liisingu ja laenu

tasumine. Aastatepikkuses plaanis nähakse ka Eestis maakodu soetamist ja investeerimist säästude kasvatamiseks. Kogumine omakorda tingib kokkuhoiupoliitika, millest tulenevalt kulutatakse igapäevaselt vähe. Näiteks on Sirgo välja toonud:

Ma töotan selle nimel, et saada pangalt laenu. Käisin juunikuus pangas. Jah, ma saan laenu, aga mul peab olema endal 15% arvel raha, et teha investering. Ega see just pisike pole. Ma olen arvestanud, et kui kõik hästi läheb, siis jaanuaris, veebruaris saan selle asja korda. [...] Kui päris aus olla, siis ma olen praegu aasta teinud sama süsteemi, et saada investeerimisraha kokku. Pigem toon ise ohvreid, ei luba endale nii palju asju, kui Eestis lubasin. Parema heaolu nimel. (Sirgo, 32aastane)

Pendeltöö üks suund on läbi suuremate kulutuste orienteeritud koduriigile. Näiteks on väga levinud korteri, maja või maakoha ülalpidamine ja renoveerimine. Kui kinnisvara pole olnud veel võimalust muretseda, panustatakse raha kogumisse selleks. Näiteks toob Rain suurema asjana, mida talle meeldiks omada, esile just maakodu:

Eks ikka [olen hakanud raha koguma]. Oma maja, kodu oleks hea, milleks koguda, kasvõi maale. Mõte on ehk tagasi tulla Eesti kunagi, vara veel öelda. (Rain, 29aastane)

Tõnu on samal teemal lisanud, et Soomes töötamine võimaldab tal säästa. Eesti maakohtade palkade juures kulub raha isegi kokkuhoidlikul viisil elades lihtsalt ära ning kõrvalepanemise varianti ei teki. Tõnu tõdeb, et nüüd, pärast mitmeaastast Soomes töötamist, on tal olnud võimalik tekitada nii pensionieaks mõeldud lisafond kui säästa üht-teist maja ostmiseks:

Sellest jääb üle nii palju rohkem. Säästan, siin on ämmaga kooselu, nii see edasi minna ei saa. Oma kohta oleks ikka vaja. [...] Üks pensioniajaks fondi kogumine on ka. (Tõnu, 38aastane)

Paljudel juhtudel, nagu eelnevatest näidetest välja tuleb, on pendeltöö üheks eesmärgiks kodu soetamine, mis pole Eesti palkade juures võimalik olnud. Eestis ehitussektoris töötanud mehed on korduvalt olnud tööil ilma lepinguta või ametlikult miinimumpalga eest, millest tulenevalt ei ole neil olnud võimalust Eesti pankadest laenu saada. Soomes töötamine võimaldab korraga nii omapoolse sissetuleku kogumist kui ka piisavat igakuist sissetulekut, saamaks puuduolev summa mõnest Eesti või Soome finantsasutusest.

Teiseks välismaal töötamise väljundiks võib olla ka olemasoleva kodu renoveerimine või ümberehitamine. Margus on näiteks esile toonud, kuidas palgalisa võimaldas korterisse paari nädalaga sauna ehitada:

Siis tuli kohe mõte, et peaks tegema sauna korterisse, siis oli korterilaen ka veel peal, siis sai ehitatud laenu kõrvalt saun sinna. Kaks sõpra ehitasid selle. Väga kõva ehitus käis. See sai kõik kinni makstud. Materjalid pluss töö. See oli siuke suurem asi. Sai kogutud ikka. Mina andsin raha ikka naise kätte, tema oskab koguda. (Margus, 48aastane)

Jällegi tuleb informandi kogemusest esile, kuidas kuupalk võimaldab kulutada erinevatele tegevustele ning sealjuures on võimalik veel ka säästa. Omakorda väljendub Soomes töötamine pidevas elujärje paranemises ning sellest tulenevalt ollakse optimistlikum ka edasise majandusliku olukorra suhtes.

Majanduslikule kindlustatusele aitab ühtlasi kaasa erinevate võlgade, liisingute ja laenude tagasi maksmine. Ühelt poolt võimaldab see pääseda kartusest töö kaotades ka pangalaenuga ostetud majast ilma jääda, teisalt vähendab ka igakuist majutuse peale minevat kulu. Soomes töötamise ühe kasuna on seda esile toonud Margus:

Oma korter vähemalt, ei ole mingit võlga peal. Kõik on makstud. Seda on see Soome elu aidanud. Autoliising makstud. Korteri võlg makstud. Praegu elad ainult omale. Lapsed juba nii suured, et neil on omad elud. (Margus, 48aastane)

Suuremad ostud ning kogumine on investering tulevikku ja seda käsitletakse olulise kindlustunde tagajana. Samuti võib kirjeldatut näha kui tulevikuperspektiivis elamist, mille kohaselt tehakse tööd selle nimel, et olla edaspidi majanduslikult kindlamas positsioonis.

Üheks välismaal töötamisega saadud palgalisa tulemusel avanenud võimaluseks ja mugavuseks on välisreisid naise või sõpradega. Samuti mainivad mehed uue käitumispraktikana perepuhkuste veetmist nii Eestis kui välismaal. Perega ühiselt veedetud puhkused on kulukad, eriti kui tegemist on kahe- või enamalapselise perekonnaga ning isegi Euroopa-sisesed reisid jäävad Eesti elatustaseme juures enamikule palgatöölisele majanduslikel põhjustel kättesaamatuks. Pendeltöoga teenitud lisaraha abil perega Egiptusesse, Hispaaniasse, Türgi või kuhugi mujale reisimine on suur luksus. Puhkusereiside jaoks raha kõrvale panemine eeldab väiksemaid summasid ning kogumisperiod on pigem lühike, millest tulenevalt näevad mehed konkreetset tulemust ning on huvitatud raha kokkusaamisest panustama. Perekondades, kus mees töötab välismaal, on puhkusereiside peale kuluamine levinud ühine väljaminekute kategooria.

Selle käitumispraktika juures on enam tähtsustatud ühiselt veedetud aeg, mille puhul ei hoita raha kokku ning mis võimaldab pendeltööd näha kõigi pereliikmete jaoks vajaliku ning kasulikuna. Tõnu on kirjeldanud perekonna ühistegevusi ning rõhutanud, et tulenevalt tasuvast tööst on võimalik koos välisriiki sõita. Nii on ta puhkuseperioodi rahakasutust kirjeldanud järgmiselt:

Mängumaale, igale poole võib minna, kuskil ära käia. Perega koos kuskil. Käisime Türgis siin sügisel, suve pikendamas. See oli esimene selline välisreis neljaga koos. Tahaks sügis, talu uuesti minna. (Tõnu, 38aastane)

Omakorda, nagu Tõnu tsitaadist esile tuleb, tekitab kvaliteetne ühistegevus soovi seda korrata ning välismaal veedetud sügispuhkused võivad saada peretraditsiooniks, mille eeltingimuseks on vähemalt ühe vanema tasuv töökoht.

Puhkused välismaal on piisavalt suur väljaminek, millele eelneb raha kogumine ning teatud kokkuvõid teiste asjade arvelt. Omakorda võib ühisesse meelelahutus-tegevusse panustamise mõte tulla mõnelt teiselt perekonnaliikmelt, kelle soovile vastu tullakse. Näiteks on Mart välja toonud, et nemad reisivad naisega ennekõike viimase soovil:

Eks ongi lihtsalt selline hea tunne, et ma ei pea nii palju muretsema. Saan rahulikumalt võtta, sest ei ole nii, et pean kogu aeg raha lugema ja üks saab väljas käia ja mingitel üritustel

käia. Eks muidugi välismaal puhkamas käimine on see, mida ma muidu küll ei saaks teha. [...] No puhkuste jaoks säästan, et saaks naisega kuhugi minna. (Mart, 45aastane)

Puhkusereisid ei piirdu minu informantide puhul vaid Euroopaga. Kaimo näiteks toob välja, kuidas tema jaoks on olnud viimastel aastatel traditsiooniks hoopiski Aasias puhkamas käia. Samuti on Euroopast väljaspool võrdlemisi palju reisunud Margus:

Kulutad selle peale, mille peale mõtled, et võiks kulutada. Just reisimisega, mul naine tegeleb sellega. Igat lendu ka ei võta, otsid neid viimase hetke pakkumisi. Helistab, et kuule lähme nüüd sinna, nüüd on odavam. On saanud käia reisil igal pool, [...] Sri Lanka, Kuuba, Tai, Mehhiko. Hispaaniasse tuleb ju sisuliselt suvel minna, aga suvel mina puhkust ei võta, et ikka sügisel ja siis kevadel jälle. (Margus, 48aastane)

Marguse tsitaadist tuleb esile, kuidas puhkusereisid kuuluvad iga-aastase elurütmii juurde ning see on muutunud meelelahutuseks, millesse hea meelega panustatakse. Puhkusereisidel käimise üle tuntakse uhkust, jagatakse meelsasti naljakaid seiku ning tihtipeale tõdetakse, et esimesel võimalusel sõidetaks uuesti kuhugi.

Välismaal töötamise ühe peamise eesmärgina mainitakse lähedastele parema elu pakkumist ja tuuakse esile just laste ning naise elujärje parandamise nimel töö tegemist. Samuti tuntakse vastutust pensioniealiste vanemate ees. Intervjuudest kerkib esile mure Eesti sotsiaalhoolekandesüsteemi pärast ning teades pensionide suurust, üritatakse vanemaid sugulasi toetada nii palju kui võimalik. Töömigratsiooniga kaasnev raha saatmine või toomine koduriiki võib mõjutada lähteriigis olevate lähisugulaste töötunde ning tööturule panustamise vajadust. Catalina Amuedo-Dorantes ja Susan Pozo (2006: 225) nendivad, et suurest (koduriigi)välisest sissetulekust tulenevalt kalduvad lähisugulased töötama vabama graafiku alusel ja tegelema rohkem hobidega. Mitmed Eesti ja Soome vahel liikuvad inimesed toovad samuti välja, et mehe töötamine tasuval töökohal teises riigis võimaldab naisel olla kauem lastega kodus või täiendada ennast kõrgkoolis. Sellest vaatenurgast tulenevalt muudab ühe pereliikme Soomes töötamine laiemalt perekonna majanduslikku käitumist.

Enamiku minu informantide perekondades töötavad mõlemad partnerid, erandiks on olukord, kus naine on parasjagu väikeste lastega kodus. Tegemist ei ole seega kellegi eest töötamisega, vaid kogu perekonna majandusliku heaolu parandamisega ning uute lisavõimaluste loomisega. Majandusliku olukorra paranemist nähakse ennekõike mugavuspõhiselt ning tuuakse esile, kuidas see avab uued kulutamisviisid. Palk pole mõeldud ainuüksi igapäevaste kulude tasumiseks, vaid peaks avama leibkonnale senisest rohkem võimalusi. Samas kaasneb pendeltöoga paratamatult olukord, kus üks partneritest teenib suurema enamuse pere sissetulekust ning heaolu säilimine on suuresti tema vastutusel.

Mehed, kes on perekonna peamised leivateenijad, eeldavad omakorda, et lähisugulased saavad suurema palga nimel tehtud ohverdustest aru ning et teised pereliikmed on nende heaolu nimel tehtu mõõnduste (vähene kodus veedetud aeg, pingelised tööpäevad ja kahe koha vahel liikumine) eest tänulikud. Suuresti on tegemist peatüki alguses kirjeldatud altruismi näitega, kus välismaal raha teenimine ei ole ainuüksi ennastohverdav teguviis, vaid sellele eeldatakse perekonna, kogu-

konna või laiemalt ühiskonnapoolset aktsepteerimist ning heakskiitu. Näiteks on Silver välja toonud:

Kui ta hakkab sellist asja kommenteerima siis, ma olen sellise loogilise mõtlemisega, et mõtle ise, kuule. Teie pärast ma käingi seal. Iseenda pärast ma ei käi seal. Iseenda pärast ma võiks päevad läbi siin istuda. Poleks probleemi. Eestis töötada. (Silver, 32aastane)

Eelnevast tsitaadist tuleb ühtlasi esile iseenesestmõistetavus, millega omaste suhtumist pendeltöösse kirjeldatakse. Mehed tihtipeale käsitlevad perekonnasiseseid arvamusi konsensuslikuna ning toovad esile pereliikmete üksmeele, et välismaal töötamine on kogu perekonnale kõige õigem valik.

Samuti on minu välitööperioodi jooksul kogutud empiirilises materjalis esinenud mitmeid kirjeldusi vanemate ja laste vahelistest majandussuhetest, mis on tugevalt altruistliku loomuga. Näiteks on Janar kirjeldanud järgmises tsitaadis oma Eestis elavate täisealiste tütarde toetamist. Sarnaselt on ta kirjeldanud ka naise ülevalpidamist ning mõlemal juhul on näha, kuidas toetamine võimaldab näidata hoolivust ning soovi lähedaste elukvaliteeti parandada:

Oma raha olen kasutanud põhiliselt oma tütarde toetamiseks. Kaheksa aastat tagasi maksin lastele väiksema summa, siis ikka jäi üht koma teist pangaarvele. Selle eest sai seitse aastat tagasi tütrele ostetud uus sõiduauto. Umbes samal ajal sai käidud kahe tütrega Hispaanias. [...] Siis olin neli aastat Eestis. Sealne palk jagunes laste ja enda elamisele, „mustadeks päevadeks“ sääste ei tekkinud. [...] Poolteist aastat tagasi ostsin tütrele motika, mis oli umbes 2500 eurot. Tütred ehk oskaks paremini öelda, kas sellest mis nende osaks saab, on nende elu teistmoodi kui teiste. (Janar, 51aastane)

Eelneva tsitaadi näitel on välismaal töötamisest kasusaajate ring palju suurem kui üks inimene ning hõlmab lisaks pendeldajale ka tema perekonda. Laste ja teiste nooremate sugulaste toetamise kõrval tuleb esile pensionialiste vanemate toetamine ning nende heaolu pärast muretsemine. Soome ja Eesti olukorra võrdluses tunduvad pendeltöötajatele siinsed sotsiaalsed garantiid peaaegu olematud ning sellest tulenevalt üritavad nad igal võimalikul moel oma lähedastele abiks olla. Mart toob vanemate toetamise esile kui ühe olulise majandusliku lisavõimaluse, mis pendeltöoga kaasneb:

Eks ma oma vanemaid toetan, ma ju tean, mis need pensionid on. Seda ma Eesti palgaga tööd tehes teha ei saaks. (Mart, 45aastane)

Vanemate toetamist peavad ka nooremapoolsed, kahekümnendates-kolmekümnendates aastates olevad informandid oluliseks, vaatamata sellele, et nende isad- emad kuuluvad veel töötava elanikkonna hulka. Kuigi nende ülevalpidamine ei ole praegu veel vajalik, mõtlevad nad selle peale ning oleksid valmis oma vanemaid nii praegu kui edaspidi toetama.

Pendeltööd on majandusstrateegiana peetud isegi uue keskklassi tekitajaks, sest just lisaraha võimaldab sellel ühiskonnaosal osta tooteid ja omandada majanduslike käitumismustreid, mis neile enne kättesaamatuks jäid (Potot 2002, viidatud Morokvasic 2004: 15 kaudu). Pendelmigratsiooni tulemusena saadud majanduslikku kasu võidakse ühe strateegia alusel investeerida sümboolsesse kulutamiskäitumisse. Teatud tarbeesemed, firmamärgid, brändiketid on olnud paljudele pendeltöota-

jatele varem kättesaamatud, millest tulenevalt võib palgataseme tõusuga kaasnedes ihaldatud objektide enesele lubamine ja varem kättesaamatuks jäänud toodete ostmine. Swanie Potot (2010: 262) on näiteks välja toonud, kuidas välismaal töötanud informandid vahetasid välja oma toidupoe kallima supermarketi vastu, markeerides sellega sümboolselt sotsiaalset tõusu. Sarnast olukorda võib välja tuua ka Eesti-Soome pendeltöötajate puhul, kelle näitel tuli esile majanduskäitumise muutumine toidupoe või riieketi vahetamise näol pärast välismaale tööle minekut:

Ma ei lähe enam Maximasse õlut ostma, vaid saan Statoilis õlut osta. Lubada saad rohkem, suudad käia söömas väljas, muidu ma arvan, Eesti rahaga viskad makaronid potti ja keedad hakklihaga. (Silver, 32aastane)

Samuti on ühiskonnas levinud kuvand, mille alusel võib äsja Soomes tööd leidnud mehed ära tunda Armani teksade, firmamärgiga särki, kalli käekella või mõne muu bränditoote järgi, mis visuaalselt annab tunnistust elujärje paranemisest ning võib olla soetatud eesmärgiga markeerida sotsiaalset tõusu. Uued käitumismustrid pälvivad üldjuhul kogukonna tähelepanu, tuues kaasa kaaslaste tunnustuse ja imetluse. Samuti motiveerib välismaal töötavate meessoost eeskujude olemasolu nooremaid mehi sama valikut kaaluma. Palgalisa ja sellega kaasnev kõrgem sotsiaalne positsioon vastavad kogukonnas heale elujärjele ning noored näevad ka enast tulevikus pendeltööd valimas.

Pendeltöötaja tulevik

Pendeltöö teoreetilistes perspektiivides rõhutatakse (Chiswick 2000; Massey et al 1993), et välismaal töötamine on suunatud kodukohariigile ning inimesed näevad seda üldjuhul ajutisena. Siiski tingib töömigratsiooni olemus tegelikkuses olukorra, kus enamikul juhtudel liiguvad pendeltöötajad transnatsionaalses ruumis edasi-tagasi, kuni see võimalik on, et parandada ja säilitada kodust elukvaliteeti. Seega on pärast mõningast perioodi paikseks jäämine töömigratsiooni puhul pigem ebatavaline (Morokvasic 2004: 7). Pendeltöötajate mobiilsus on ressurss, kapitali üks liike, mida nad saavad tööturul kasusaamise eesmärgil rakendada. Mobiilsus on nende eelis, mis võimaldab leida tasuvamat töökohta, kui see oleks võimalik paikse eluviisi korral. Sellest tulenevalt pendeltöötajad enamikul juhtudel pigem ei otsi võimalusi töömigratsioonist loobumiseks (ibid.: 11). Eesti-Soome vahel pendeldavate meeste käitumismustrid kinnitavad eelnevalt kirjeldatud. Aastane uurimisprotsess on näidanud, et Eestist pärit pendeltöötajad on väga orienteeritud töökohariigi suunas ning võimalusel jätkaksid nad terve perekonnaga elamist just seal.

Mitmed Soomes töötavatest meestest toovad esile, et märkimisväärne osa nende tutvusringkonnast ning eestlastest kaastöölised on otsinud endale ja oma perele Soome alalise elukoha. Pikemaajaline pendeldamine kahe riigi vahel on aja- ja energiakulukas. Soome sotsiaalsetest kindlustustest ning parematest sissetulekust tulenev elukohamaa vahetamine tundub praeguste rändemustrite puhul olevat pendeldamise loogiline jätk. Minu informantidest illustreerivad seda suunda hästi Sirgo ja Pets, kellest viimane on tänaseks pendeldamisest loobunud ning võtnud

endale ka Soome kodakondsuse. Sirgo on tulenevalt kõrgemast palgast huvitatud elukoha ostmisest just Soome:

Kui valida riiki, kas Eesti või Soome. Mulle praegu tundub, et Soomes läheb riigile mingil määral ikka korda lihtrahva heaolu. Et see pole nii, et kui sa saad Maximas 300 euri kuus, mis läheb elamiseks, et korter soe oleks. Sellist olukorda siin ikka ei ole. [...] Mulle meeldib asju korralikult teha ja ma tulin suuresti selle plaaniga, et ühel hetkel siia jääda. (Sirgo, 32aastane)

Teisalt jääks Sirgo seotuks ka Eestiga, sest Kesk-Eestis asuvad korterit pole tal plaanis müüa. Kodukohaga aktiivset suhet hoidma innustavad teda kontaktid sõpradega ja emotsionaalne side lapsepõlvekohtadega. Sellest tulenevalt leiab ta, et tema jaoks on sobiv elukoht Soome, kust ta saaks alati vajadusel või soovil kiiresti koduriiki tagasi sõita.

Eelnevate, pigem Soomele orienteeritud vaatenurkade kõrval väljendavad pendeldajad lootust, et ühel hetkel on võimalik ka Eestis makstavate palkade juures samaväärselt elada, mis lubaks loobuda aja- ja energiakulukast edasi-tagasi sõitmisest. Tõnu on näiteks intervjuu lõpetuseks öelnud:

Ootad ikka seda aega, et Eestis palgad järgi jõuaks, siis saaks tagasi tulla. Eestisse elama ja tööle. (Tõnu, 38aastane)

Ennekõike ongi Eestisse tööle naasmise suurimaks takistuseks palgavahe. Teatud eluviisiga harjudes ja majanduslike koormiste kogunedes ei ole naasmine võimalik. Paljudel juhtudel tähendaks tagasitulek Eestisse kogu perekonna elatustaseme ning elukorralduse muutust, millega oleks raske harjuda.

Tihti on meeste Eestisse tagasituleku perspektiiv seotud pensionipõlve plaanidega. Isegi 30aastased mehed arvavad, et nad jätkavad pendeltööd võimalusel oma tööea lõpuni. Sellest tulenevalt unistatakse maakodust või kodukohast Eestis, millega oleks tugev emotsionaalne side, mida hoitakse korras ja renoveeritakse eesmärgiga veeta seal puhkused ning võib-olla ka pensionipõlv. Ühelt poolt on see seotud nostalgilise kodumaagatsusega, sõprusringkonnaga, aga ka üldise kodutundega. Näiteks on Mart välja toonud:

Kodumaa on ikka armas. Olen mõelnud pensionieas [tulen Eestisse tagasi], minu vanuselt hakkad juba selliste asjade peale mõtlema. Aga ma tahaks ikka siin olla. Et Eestis, kogu mu ringkond, sõbrad ja sugulased on ju ikka siin. Kes mul seal on, ilma tööta nagu ei näe mõtet seal olla. (Mart, 45aastane)

Samuti on Mart lisanud, et oma vanuse juures ei saaks ta Soomes pankadelt laenu, et rajada endale kodu päriselt sinna, ning ka sealse riikliku pensioniga oleks raske maksta vastavalt praegustele üürihindadele elukoha eest. Majanduslik mõtlemine tuleb esile ka teistes vestlustes ning mainitakse, et Soome pensioniga, mida saadakse vastavalt Soomes elatud ja töötatud ajale, oleks just Eestis väga mugav ära elada.

Siiski on paljud praegused pendeldajad enda jaoks välistanud lõpliku Soome kolimise tulenevalt partneri, laste või teiste lähedaste seotusest Eestiga. Tavaliselt on määravaks abikaasa või elukaaslase kindel valik elada Eestis. Marguse näide on siinkohal üsna levinud:

Naine ei taha nagu tulla, tal on siin oma töö, oma firma. Tal pole seal ka midagi teha. Ei tunne seal kedagi. Kuigi tööd seal kindlasti leiaks. (Margus, 48aastane)

Aastaid kahe riigi vahel liikunud pendeltöötajaga perekondades on regulaarne töömigratsioon läbimõeldud ning kaalutletud otsus. Nii Margus, Mart kui ka näiteks Tõnu on esile toonud, et just naise ja laste tutvusvõrgustike, töö ja kooli pärast ei tule perega teise riiki kolimine kõne alla.

Kokkuvõte

Käesoleva artikli eesmärgiks oli avada Soomes töötavate Eesti meeste arusaamu pendeltööst ning anda edasi grupisest perspektiivi edasi-tagasi liikumisest, kulutamisharjumustest ja tulevikuperspektiividest. Minu välitööd kinnitavad migratsiooniteoreetilist vaadet, mille kohaselt rändab riigist välja aktiivsem ühiskonna osa. Pendeltöö vajab visadust, pealehakkamist ning edasi-tagasi liikumisest tulevane stressiga hakkamasaamist. Soomes töötavad Eesti mehed on üldjuhul enesekindlad oma oskustes ning jääb kõlama arusaam, et kes tööd teha oskab ja tahab, saab igal pool hakkama. Ebatraditsioonilise töömustriga harjumine ning sellesse investeerimine koollituste ja aina parema positsiooni otsimise kaudu muutub pendeltöö Eestis elamisest ja töötamisest majanduslikult kordades kasulikumaks.

Pendeltöötajate majanduslik käitumine on suunatud nii enda kui ka perekonna heaolu pikemaajalisele parandamisele. Igapäevaste kulutuste kõrval on võimalik raha kõrvale panna suuremate ostude jaoks, soetada kinnisvara või investeerida. Samuti toovad mehed välja, et palgalisa tõttu saavad nad toetada oma lapsi ning eakaid vanemaid. Vähem tähtis ei ole pendeldajate jaoks majanduslike võimaluste nautimine ning teenitud raha kulutamine näiteks meelelahutuslikul eesmärgil. Kulutamisharjumused on iseenast taasloovad, mis omakorda tingib pendeltöö jätkumise vajaduse, et säilitada saavutatud elustandardit.

Pendeltöötajad näevad ennast ka tulevikus üleval hoidmas tihedaid suhteid koduriigiga. Sellele vaatamata leitakse, et pikemaajaline pendeldamine on aja- ja energiakulukas ning hea meelega elaksid nad pikemaajaliselt ühes riigis. Praeguses olukorras, kus palgad, töötingimused ning sotsiaalsed garantiid on töökohariigis paremad, kaldutakse just viimase kasuks otsustama. Siiski loodavad mehed, et ühel hetkel on Eesti palgad samal tasemel naaberriikidega ning pendeldamiseks või teise riiki kolimiseks ei ole enam vajadust.

Allikad

Kaimo, 41aastane, intervjuu, 10.07.2014. Soomes töötanud umbes 10 aastat, nimi muudetud.
Mart, 45aastane, intervjuu, 12.07.2014. Soomes töötanud umbes 10 aastat, nimi muudetud.
Tõnu, 38aastane, intervjuu, 19.07.2014. Soomes töötanud umbes 8 aastat.
Margus, 48aastane, intervjuu, 02.08.2014. Soomes töötanud üle 10 aasta.
Sirgo, 32aastane, intervjuu, 31.08.2014. Soomes töötanud umbes 2 aastat.

Pets, 29aastane, intervjuu 10.07.2014. Soomes töötanud umbes 6 aastat.
Janar 51aastane, intervjuu, 09.10.2014. Soomes töötanud umbes 5 aastat, nimi muudetud.
Rain, 29aastane, intervjuu, 13.09.2014. Soomes töötanud alla aasta.
Silver, 32aastane, intervjuu, 09.08.2014. Soomes töötanud umbes 3 aastat, nimi muudetud.

Kirjandus

- Amuedo-Dorantes, Catalina; Susan Pozo 2006. Migration, Remittances, and Male and Female Employment Patterns. – *The American Economic Review* 96 (2): 222–226.
- Carletto, Calogero; Talip Kilic 2011. Moving Up the Ladder? The Impact of Migration Experience on Occupational Mobility in Albania. – *The Development Studies* 47 (6): 846–869.
- Chiswick, Barry R. 2000. Are Immigrants Favorably Self-Selected? An Economic Analysis. – C. B. Brettell, J. F. Hollifield (eds.). *Migration Theory: Talking Across Disciplines*. New York, London: Routledge, 61–76.
- Emmo, Mari-Liis 2013. Eestist pärit inimeste ametipositsiooni muutumine rändel Soome. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, majandusteaduskond, rahvamajanduse instituut.
- Hagan, Jacqueline; Nichola Lowe, Christian Quingla 2011. Skills on the Move: Rethinking the Relationship Between Human Capital and Immigrant Economic Mobility. – *Work and Occupations* 38 (2): 149–178.
- Krusell, Siim 2013. Eesti elanike töötamine välismaal. – *Pilte rahvaloendusest. Census Snapshots*. Tallinn: Statistikaamet, 129–146.
- Massey, Douglas S.; Joaquín Arango, Hugo Graeme, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino, Edward J. Taylor 1993. Theories of International Migration: A Review and Appraisal. – *Population and Development Review* 19 (3): 431–466.
- Morokvasic, Mirjana 2004. 'Settled in Mobility': Engendering Post-Wall Migration in Europe. – *Feminist Review* 77, Labour Migrations: Women on the Move, 7–25.
- Potot, Swanie 2002. Les migrants transnationaux: une nouvelle figure sociale en Roumanie. – *Revue d'études comparatives Est-Ouest* 33 (1): 149–177.
- Potot, Swanie 2010. Transitioning Strategies of Economic Survival: Romanian Migration during the transition Process. – Richard Black, Godfried Engbersen, Marek Okólski (eds.). *A Continent Moving West? EU Enlargement and Labour Migration from Central and Eastern Europe*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 249–269.
- Rapoport, Hillel; Frédéric Docquier 2005. The Economics of Migrants' Remittances. – *IZA Discussion Paper Series* 1531, March.
- Tarum, Häli 2014. Eesti tööealise elanikkonna väljarändepotentsiaal aastal 2013. – *Sotsiaalministeeriumi Toimetised 2014*. Nr 2. Võrguväljaanne. Tallinn: Sotsiaalministeerium sotsiaalpoliitika info ja analüüsi osakond, 1–34.
- Telve, Keiu 2015. Kvalitatiivne lähenemine pendeltööle Soomes töötavate Eesti meeste näitel. Magisträtöö. Tartu Ülikool, etnoloogia osakond.
- Viira, Age 2010. Kui mehed on kaugel tööl ehk piiriüleste pendeltöötajate pered Eestis. Bakalaureusetöö. Tallinna Ülikool, rahvusvaheliste ja sotsiaaluuringute instituut.

Keiu Telve, MA, lõpetas 2015. aasta jaanuaris Tartu Ülikooli etnoloogia magistrantuuri. Ta uuris oma lõputöö raames Eesti-Soome vahelist pendelmigratsiooni, keskendudes oskus- ja lihttööd tegevate meeste kogemuse avamisele. Tema peamised uurimisvaldkonnad puudutavad subkultuure ning transnatsionaalsust ja töömigratsiooni Eesti-Soome kontekstis. Keiu Telve on Rakendusliku Antropoloogia Keskuse (al 2014) üks asutajatest ning keskendunud humanitaaralade, eriti kultuuriteaduste praktilise suuna edendamisele Eestis.

Summary: Changes in the Economic Behaviour of Work Migrants: A Case Study of Estonian Men Working in Finland

Keiu Telve

Estonia is one of the European countries with the highest number of work migrants. In Estonia, there are 15.8 work migrants per 1,000 residents. During the last two decades, the greatest cross-border commuting has occurred between Estonia and Finland. As of 2012, the people who work in Finland and live in Estonia constitute 65% (16,200 people) of all Estonians working abroad. The main reasons for seeking work abroad are the significantly higher wages in the neighbouring countries, the better working conditions and the social guarantees provided by the state and trade unions. Work migration is accompanied by changes in economic behaviour; for example, a periodic work rhythm, moving between different jobs and orientating in the great number of working hours. Important aspects of economic behaviour are also spending behaviour, investment and saving, and using income in different ways.

This article is based on my MA thesis *Qualitative Approach to Work Migration: A Case Study of Estonian Male Commuters in Finland* (2015), in which I examined the skilled and unskilled male workers commuting between Finland and Estonia. The fieldwork lasted from autumn 2013 to autumn 2014. Semi-structured interviews with 12 key informants were central to the research process. All the interviewees were men doing skilled or unskilled work that move regularly between Estonia and Finland and are closely tied to both countries. This is a transnational group – the men own or rent living space in both countries; they have social networks in Estonia and Finland; they follow the media of both; and participate in third-sector organisations (trade unions and hobby organisations).

In the Eastern European countries, the development of the commuting possibility is associated with the collapse of the Soviet Union, which resulted in people being able, not only to leave their country, but also to return. In countries that are in an economically poorer position, work migration tends not to be a temporary but rather a permanent way of improving their economic wellbeing. Until the economy of the source country improves, it is not possible for the commuting workers to return, because their return would result in a significant decline in the family's economic wellbeing. Generally, commuting or work migration has also been treated in theoretical literature as a promoter of the economies in the source countries, because the earnings are usually spent in the home country.

My fieldwork confirms the migration theory that the more active part of society is the one that migrates. Commuting requires determination, initiative and coping with the stress of moving back and forth. The men who work in Finland are generally self-confident in their skills and the understanding resounds that anyone who knows how to and wants to work can manage anywhere. Getting used to untraditional work patterns and investing through training and seeking ever better jobs makes commuting many times more beneficial financially than living and working in Estonia.

As an economic strategy, work migration has been considered to be a creator of a new middle class, because it is the extra money that enables this part of society to buy products and acquire economic behavioural patterns that were unachievable before. The economic behaviour of the commuters is directed at improving their own wellbeing and that of their families. Along with everyday expenditures, it is possible to save money for larger purchases, to acquire real estate or to invest. The men also point out that due to the additional wages they are able to support their children and aging parents. No less important for the commuters is the possibility of enjoying improved economic possibilities, and for example, spending the earned wages on entertainment. Spending habits are reproductive in nature, which in turn creates a need to continue commuting in order to preserve the living standard that has been achieved.

Commuters see themselves as maintaining close ties with the homeland in the future. Despite this, it is thought that long-term commuting wastes a lot of time and energy, and they would be happy to live permanently in one country. In the current situation, where salaries, working conditions and social guarantees are better in the country where they work, the commuters tend to decide in favour of the latter. However, the men hope that at some point, when salaries in Estonia are at the same level as those in neighbouring countries, there will be no need to commute or move to another country.

Резюме: Изменение экономического поведения маятниковых работников на примере работающих в Финляндии эстонских мужчин

Кейу Телве

Эстония является одним из государств с самой большой численностью маятниковой рабочей силы в Европе. В Эстонии 15,8 процентов маятниковых работников на 1000 жителей. На протяжении двух последних десятилетий самое больше миграционное движение проходило между Эстонией и Финляндией. По состоянию на 2012 год количество работающих только в Финляндии, но проживающих в Эстонии людей составило 65% (16 200 человек) от всех работающих за границей эстонцев. Основными причинами поиска работы за границей являются значительно более высокие зарплаты, лучшие условия работы и государственные и профсоюзные социальные гарантии. Маятниковой работе сопутствует изменение в экономическом поведении, которое состоит, например, в периодическом ритме работы, перемещением между различными должностями и ориентированность на большое количество рабочих часов. Значительной частью экономического поведения является и поведение при трате, инвестирование, накопление и использование дохода иным способом.

Данная статья опирается на магистерскую работу «Квантитативный подход к маятниковой трудовой занятости на примере работающих в Финляндии эстонских мужчин» (2015), где я изучала квалифицированных и неквалифицированных работников мужского пола, перемещающихся между Эстонией и Финляндией. Полевые работы продолжались с осени 2013 года до осени 2014 года. Основу исследовательского процесса составили полуструктурированные интервью с 12 ключевыми информантами. Все интервьюированные являются мужчинами, занимающимися квалифицированными или неквалифицированными работами, которые регулярно перемещаются между Эстонией и Финляндией, и тесно связаны с обоими государствами. Имеется дело с транснациональной группой – у мужчин имеется или они снимают в обоих государствах жилую площадь, у них как в Эстонии, так и Финляндии имеется сеть знакомств, они следят за медиа обеих сторон и участвуют в работе организаций третьего сектора (профсоюзы и организации по интересам).

Возникновение возможности маятниковой миграции в государствах Восточной Европы связывают с развалом Советского Союза, в результате чего у людей появилась помимо отъезда из государства и возможность возвращения обратно. Трудовая миграция в случае миграции из государств, занимающих худшую позицию, является не временной, а скорее постоянной возможностью улучшить свое материальное благосостояние. До тех пор, пока экономика исходного государства не развивается, у маятниковых работников отсутствует возможность вернуться, так как за этим последовало бы значительное снижение экономического благосостояния семьи. Более широко маятниковый труд или трудовая миграция рассматривались в теоретической литературе и как продвижение вперед экономики страны, откуда выезжают мигранты,

так как обычно полученный заработок тратится в родном государстве. Мои полевые работы подтверждают теоретический взгляд на миграцию, согласно которому из государства мигрирует наиболее активная часть общества. Маятниковый труд требует настойчивости, предприимчивости и умением справляться со стрессом, вызванным перемещением туда и обратно. Работающие в Финляндии эстонские мужчины в общем случае уверены в своих умениях, и в интервью с ними звучит понимание, что тот, кто умеет и хочет работать, тот справится везде. Благодаря привыканию к нетрадиционному трудовому укладу и инвестированию в это через обучение и поиск все более хороших позиций, маятниковый труд становится в разы более полезным, чем проживание и работа в Эстонии. В качестве экономической стратегии трудовую миграцию считают создателем нового среднего класса, так как именно дополнительные деньги позволяют этой части общества покупать продукцию и усваивать образцы экономического поведения, которые раньше оставались недоступными. Экономическое поведение маятниковых работников направлено на улучшение как своего благосостояния, так и благосостояния семьи. Наряду с повседневными тратами можно откладывать деньги и для более крупных покупок, приобретать недвижимость или инвестировать Мужчины также подчеркивают, что благодаря доплатам они могут оказывать поддержку детям и престарелым родителям. Не менее важным для маятниковых работников является наслаждение улучшившимися экономическими возможностями, и трата заработка, например, на развлечения. Привычки тратить являются самовоспроизводящимися, что в свою очередь обуславливает потребность в продолжении маятниковой работы, чтобы сохранять достигнутый жизненный стандарт.

Маятниковые работники и в будущем видят себя поддерживающими тесные связи с родным государством. Несмотря на это находят, что перемещение туда и обратно на протяжении длительного времени требует затрат времени и энергии, и они с большим удовольствием жили бы постоянно в одном государстве. В сложившейся ситуации, когда зарплаты, условия работы и социальные гарантии лучше в государстве-работодателе, в своем выборе склоняются принимать решение именно в пользу последнего. Но мужчины все же надеются на то, что в какой-то момент зарплаты в Эстонии будут на одинаковом уровне с соседними странами и больше не возникнет потребности для перемещений туда и обратно или переезда в другое государство.